

ОЦІНКА РОЛІ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

І. С. Бондарук

аспірант, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

Вступ. Пенсійне забезпечення – це базова й одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки зачіпає інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення. Державні програми пенсійного забезпечення відіграють велику роль не тільки в соціальному і суспільно-політичному житті держави, а й у фінансово-бюджетній системі країни, шляхом впливу на формування і перерозподіл грошових ресурсів у регіональному і галузевому аспектах.

Постановка задачі. В даному аспекті ефективність функціонування пенсійної системи та її реформування стають важливою умовою суспільного розвитку і соціальних перетворень. Проведення пенсійної реформи потребує вирішення багатьох проблем: дефіцит фінансових ресурсів пенсійного фонду країни; недостатній розмір пенсій багатьох категорій пенсіонерів, невідповідність системи управління пенсійними ресурсами принципам соціального партнерства, недосконалість законодавчої бази.

Проблеми пенсійного забезпечення досліджували у своїх працях такі вчені, як Сазонець І. Л. [1] Е. М. Лібанова [2] та інші. Але значна частина проблемних питань стосовно теоретичних та прикладних аспектів оцінки ролі пенсійного забезпечення в економіці соціальної держави потребує докладнішого науково-теоретичного опрацювання.

Метою статті є оцінка ролі пенсійного забезпечення в економіці соціальної держави, а також розробка на цій основі пропозицій з питань його удосконалення та розвитку.

Результати дослідження. Як показує аналіз різні держави світу формують свої системи пенсійного забезпечення з урахуванням виявлених особливостей пенсійного страхування і пенсійного забезпечення. З початку 80-х років проблеми

пенсійного забезпечення висувалися знаходяться в центрі політики наукових і суспільних дискусій у всіх країнах світу. Головна причина – старіння населення (в результаті зниження народжуваності і збільшення середньої тривалості життя). За даними демографічних прогнозів старіння населення в розвинених країнах прогресуватиме протягом наступних чотирьох десятиліть (табл.1).

Таблиця 1.

Очікувана тривалість життя при народженні, років

	2005		2010		2020		2030	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
Україна	62	73	62	73	65	75	67	76
Німеччина	75	81	77	82	78	83	79	84
Франція	75	83	77	84	85	78	81	86
Велика Британія	76	80	77	81	78	82	79	84
США	75	80	76	81	78	82	79	83
Нідерланди	76	81	77	82	79	83	80	84
Данія	75	79	76	80	77	82	78	83
Росія	58	71	60	73	63	75	66	76
Польща	70	78	71	79	73	81	74	82

Джерело: База даних Управління з питань населення ООН, Демографічні перспективи світу: <http://data.un.org> [3].

У міру старіння населення і змін в формах зайнятості (скорочення загальної чисельності зайнятих, розповсюдження неформальної і часткової зайнятості, робота вдома) в солідарних пенсійних системах росте частка державних витрат на пенсійне забезпечення у ВВП (табл. 2.), збільшується навантаження на працездатних членів суспільства.

Аналіз досвіду зарубіжних країн показує, що існує три базові інститути системи пенсійного забезпечення, поєднання яких дозволяє отримати значну кількість моделей національних системи пенсійного забезпечення.

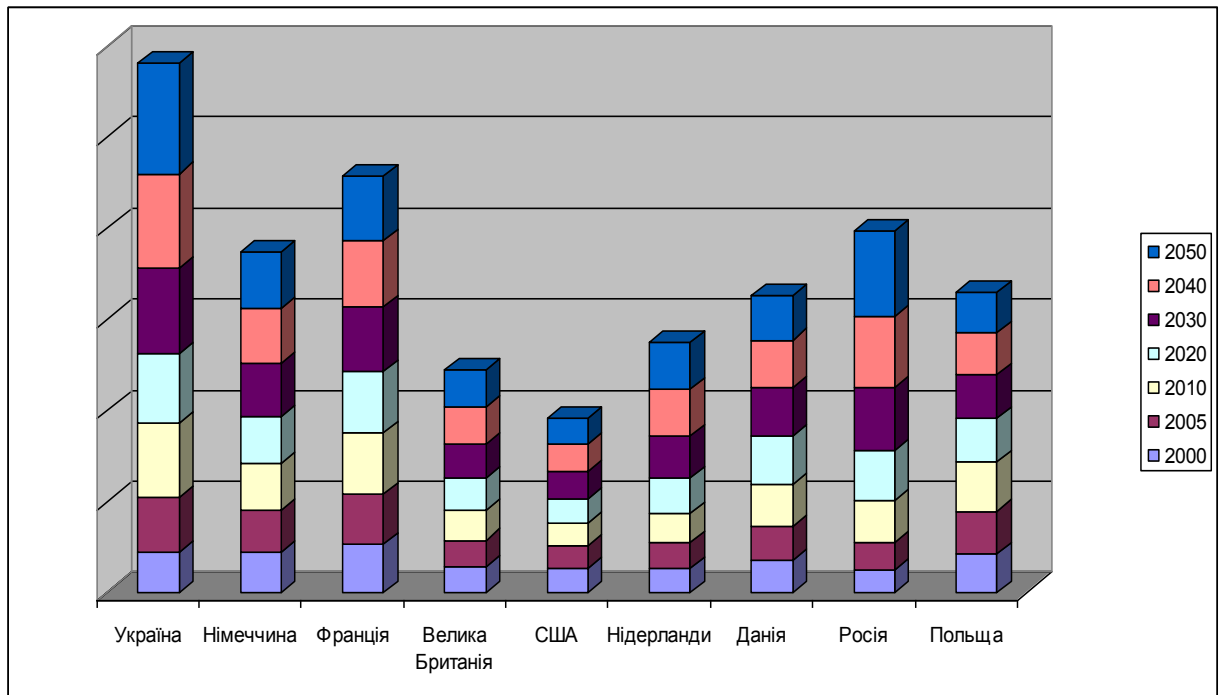

Рис.1. Динаміка витрат на пенсійне забезпечення, у відсотках від ВВП

Джерело: Євростат, база даних в мережі Інтернет, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database [4]

Перший інститут – соціальна допомога. Цей інститут виступає як окремий механізм по боротьбі з бідністю соціально незахищених категорій населення.

Другий інститут – особисте добровільне страхування за допомогою акумулювання достатніх фінансових коштів для довічної ренти. У деяких країнах цей інститут відіграє роль основного механізму самозахисту працівників і дрібних підприємців в період припинення ними трудової діяльності.

Третій інститут – обов’язкове соціальне страхування всіх осіб найманої праці і більшості самозанятого населення. Його мета – збереження, за допомогою колективних (масових) форм страхування соціальних ризиків, життєвого рівня, досягнутого протягом працездатного періоду.

При побудові і організації системи пенсійного забезпечення використовують різні типи взаємозв’язку між державою і приватними структурами. Найбільш поширені типи систем пенсійного забезпечення зображено на рис. 1.

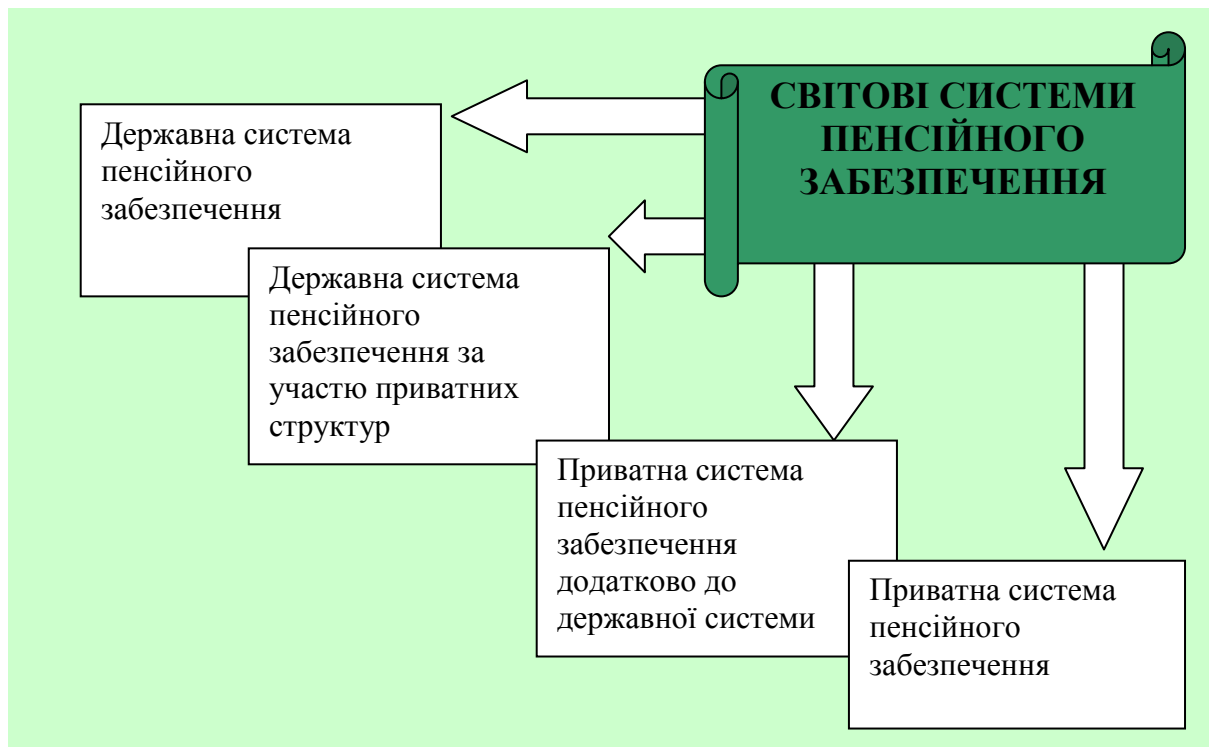

Рис. 1. Типи систем пенсійного забезпечення

Державна система пенсійного забезпечення будується відповідно за розподільним принципом (виключенням є сінгапурська система, побудована на накопичувальному принципі). Участь в ній є обов'язковою для всіх категорій працюючих і працедавців, хоча можуть передбачатися виключення (наприклад, зайняті індивідуальною трудовою діяльністю). Принципами функціонування державної системи пенсійного забезпечення є наступні: єдність державного пенсійного страхування; загальність; обов'язковість для всіх страхувальників сплати страхових внесків до бюджету державного пенсійного страхування; солідарність матеріальних зобов'язань (між поколіннями, галузями економіки, територіями, окремими організаціями і громадянами); державна гарантія для всіх застрахованих; державний характер власності на сплачені внески; автономність бюджету системи пенсійного забезпечення від державного бюджету; підтримка рівня життя пенсіонерів; еквівалентність страхових платежів і пенсійних виплат; залежність розміру пенсії від трудового внеску працівника при призначенні пенсії; цільове використання внесків; поворотність пенсійних платежів; індивідуальний облік сплачених внесків і т. ін..

Державна система пенсійного забезпечення за участю приватних структур. Як правило, державна складова системи пенсійного забезпечення є обов'язковою для всіх категорій працюючих і будується на розподільному принципі. Участь в приватних структурах пенсійного страхування може бути добровільною (Німеччина, Ірландія, Нідерланди, Іспанія) і обов'язковою (Австралія), а також включати рівні обов'язкового і добровільного страхування (Франція, Канада, Данія) [5].

Приватна система пенсійного забезпечення додатково до державної системи. Відмінність цього типу системи пенсійного забезпечення від попереднього полягає в тому, що обов'язкова приватна складова може повністю замінювати державне додаткове пенсійне страхування.

Приватна система пенсійного забезпечення. В межах такої системи єдиним джерелом доходу осіб пенсійного віку є участь як вкладників на накопичувальних початках в різних пенсійних фондах (як правило, недержавних).

При побудові системи пенсійного забезпечення, як правило, використовується одна з відомих моделей соціального захисту – модель О. Бісмарка або модель У. Беверіджа.

Модель Бісмарка ґрунтується на професійно-трудої солідарності, передбачаючи тісний зв'язок розмірів пенсій і величини заробітної плати, і допускає створення *дворівневої* системи пенсійного забезпечення:

перший рівень – обов'язкове пенсійне страхування і забезпечення на основі паритетної розкладки страхового навантаження між працедавцями і працівниками з метою заміщення заробітної плати;

другий рівень – обов'язкове і/або добровільне додаткове професійно-галузеве пенсійне страхування в межах товариств взаємного страхування.

На сьогодні в більшості країн склалася *трирівнева* модель системи пенсійного забезпечення, основою якої є модель соціального захисту У. Беверіджа, що витікає з пріоритетності мінімального рівня пенсійного забезпечення:

перший рівень – обов’язкове пенсійне страхування і забезпечення, що гарантує мінімальний розмір пенсій;

другий рівень – обов’язкове і/або добровільне професійне пенсійне страхування з метою заміщення заробітної плати;

третій рівень – добровільне особисте пенсійне страхування. Відповідно до цього пенсійна система держави може включати певні підсистеми, які або доповнюють одна одну, або виключають одна іншу. До таких підсистем відносяться:

Державна пенсійна система – створюється на державному рівні за рахунок внесків (платежів), що акумулюються, в спеціально створені державні пенсійні фонди, як правило, на колективній основі. Найчастіше функціонує як система пенсійного забезпечення, але може включати і елементи пенсійного страхування.

Недержавна (приватна) пенсійна система – створюється на недержавному рівні за рахунок внесків (платежів), що акумулюються, до недержавних пенсійних фондів і страхові компанії, як на колективній, так і на індивідуальній основі.

Професійна пенсійна система створюється на рівні окремих підприємств і/або галузей економіки за рахунок відрахувань внесків на колективній і/або індивідуальній основі до пенсійних фондів як спеціально створюваних, так і тих, що здійснюють свою діяльність на підставі угоди. Основою професійних систем пенсійного забезпечення є пенсійне страхування.

Виходячи з того, що система пенсійного забезпечення є одним з найважливіших елементів системи соціального забезпечення населення, а згідно Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення, яка відносить до соціального забезпечення системи соціального страхування, як встановлені державою, так і контрольовані державними органами, вважаємо, що і до системи пенсійного забезпечення відносяться як державне пенсійне забезпечення, так і пенсійне страхування.

Висновки. Функціонування системи пенсійного забезпечення держави повинне бути направлене на досягнення головної мети – реалізацію конституційних прав всіх громадян на отримання матеріального забезпечення у

разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством.

Отже, система пенсійного забезпечення виступає підсистемою соціальних гарантій, причому не тільки на декларативному рівні, а на рівні діяльності спеціалізованих організацій по накопиченню, примноженню і перерозподілу виплат громадянам-пенсіонерам. Причому разом з державними структурами в пенсійному забезпеченні беруть активну участь і недержавні структури. Таким чином, система пенсійного забезпечення є діяльністю різних соціальних інститутів, що взаємодіють між собою і суспільством в цілому з метою забезпечення відповідних умов життєдіяльності за допомогою пенсій громадянам, що втратили можливість отримання заробітку унаслідок: досягнення певного віку, настання інвалідності, певної професійної діяльності, втрати годувальника і ін.

Використані джерела.

1. Сазонець І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки : [моногр.] / – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. – 396 с.
2. Лібанова Е. Демографічні передумови реформування системи пенсійного забезпечення // Соціальний захист. – 2000. – №2. – С.48–57.
3. Демографічні перспективи світу. База даних Управління з питань населення. ООН, [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://data.un.org>
4. Євростат, база даних в мережі Інтернет. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search/database>;
5. Пенсійне забезпечення: міжнародний досвід. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://pension.kiev.ua/files/pensprovision_international_experience

I. С. Бондарук,
аспірант, Черкаський національний
університет ім. Богдана Хмельницького

**Оцінка ролі системи пенсійного забезпечення в економіці соціальної
держави**

У статті проведена оцінка ролі пенсійного забезпечення в економіці соціальної держави, а також розроблено на цій основі пропозиції з питань його удосконалення та розвитку. Здійснено аналіз розвитку багаторівневої системи пенсійного забезпечення.

И. С. Бондарук
аспирант, Черкасский национальный
университет им. Богдана Хмельницкого

**Оценка роли системы пенсионного обеспечения в экономике
социального государства**

В статье проведена оценка роли пенсионного обеспечения в экономике социального государства, а также разработаны на этой основе предложения по вопросам его усовершенствования и развития. Осуществлен анализ развития многоуровневой системы пенсионного обеспечения.

**I.S. Bondaruk, Postgraduate Student
of Cherkasy National University
named after Bogdan Hmelnytskyi**

**Assessment of the role of pension administration system in the economy of
the social state**

The article studies the role of pension administration in the economy of the social state as well as denotes proposals as for improvement and development of pension administration. The article analyses the development of multistage pension administration system.